ARREST VAN HET HOF (Grote kamer)

28 januari 2025 *

„Prejudiciële verwijzing – Mededinging – Artikel 101 VWEU – Richtlijn 2014/104/EU – Schadevorderingen wegens inbreuken op het mededingingsrecht – Artikel 2, punt 4 – Begrip ‚schadevordering' – Artikel 3, lid 1 – Recht op volledige vergoeding van de geleden schade – Overdracht van schuldvorderingen aan een rechtsbijstandverlener – Nationaal recht dat zich verzet tegen de erkenning van de procesbevoegdheid van een dergelijke bijstandverlener om die schuldvorderingen collectief te innen – Artikel 4 – Doeltreffendheidsbeginsel – Artikel 47, eerste alinea, van het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie – Recht op effectieve rechterlijke bescherming"

In zaak C-253/23,

betreffende een verzoek om een prejudiciële beslissing krachtens artikel 267 VWEU, ingediend door het Landgericht Dortmund (rechter in eerste aanleg Dortmund, Duitsland) bij beslissing van 13 maart 2023, ingekomen bij het Hof op 20 april 2023, in de procedure

ASG 2 Ausgleichsgesellschaft für die Sägeindustrie Nordrhein-Westfalen GmbH

tegen

Land Nordrhein-Westfalen,

in tegenwoordigheid van:

Otto Fuchs Beteiligungen KG,

Bundeskartellamt,

wijst

HET HOF (Grote kamer),

samengesteld als volgt: K. Lenaerts, president, F. Biltgen, K. Jürimäe (rapporteur), C. Lycourgos, I. Jarukaitis, A. Kumin, N. Jääskinen en D. Gratsias, kamerpresidenten, E. Regan, I. Ziemele, J. Passer, Z. Csehi en O. Spineanu-Matei, rechters,

advocaat-generaal: M. Szpunar,

griffier: D. Dittert, hoofd van een administratieve eenheid,

* Procestaal: Duits.

gezien de stukken en na de terechtzitting op 7 mei 2024,

gelet op de opmerkingen van:

– ASG 2 Ausgleichsgesellschaft für die Sägeindustrie Nordrhein-Westfalen GmbH, vertegenwoordigd door R. Lahme en A. Ruster, Rechtsanwälte,

– het Land Nordrhein-Westfalen, vertegenwoordigd door J. Haereke, D. Hamburger, C. Kusulis, S.-O. Nündel, G. Schwendinger, F. Süß en K. Teitscheid, Rechtsanwälte,

– Otto Fuchs Beteiligungen KG, vertegenwoordigd door J.-H. Allermann en C. Thiel von Herff, Rechtsanwälte,

– het Bundeskartellamt, vertegenwoordigd door J. Nothdurft en K. Ost als gemachtigden,

– de Duitse regering, vertegenwoordigd door J. Möller en R. Kanitz als gemachtigden,

– de Europese Commissie, vertegenwoordigd door A. Keidel en G. Meeβen als gemachtigden,

gehoord de conclusie van de advocaat-generaal ter terechtzitting van 19 september 2024,

het navolgende

Arrest

1 Het verzoek om een prejudiciële beslissing betreft de uitlegging van artikel 101 VWEU, gelezen in het licht van artikel 4, lid 3, VEU en artikel 47, eerste alinea, van het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie (hierna: „Handvest”), en van artikel 2, punt 4, artikel 3, lid 1, en artikel 9 van richtlijn 2014/104/EU van het Europees Parlement en de Raad van 26 november 2014 betreffende bepaalde regels voor schadevorderingen volgens nationaal recht wegens inbreuken op de bepalingen van het mededingingsrecht van de lidstaten en van de Europese Unie (PB 2014, L 349, blz. 1).

2 Dit verzoek is ingediend in het kader van een geding tussen ASG 2 Ausgleichsgesellschaft für die Sägeindustrie Nordrhein-Westfalen GmbH (hierna: „ASG 2”) en het Land Nordrhein-Westfalen (deelstaat Noordrijn-Westfalen, Duitsland; hierna: „Noordrijn-Westfalen”) betreffende een collectieve schadevordering die ASG 2 heeft ingesteld op basis van het recht op schadevergoeding dat 32 houtzagerijen aan haar hebben overgedragen naar aanleiding van een beweerdelijk door Noordrijn-Westfalen en andere boseigenaren begane inbreuk op artikel 101 VWEU.

Toepasselijke bepalingen

Unierecht

Handvest

3 Artikel 47 van het Handvest, met als opschrift „Recht op een doeltreffende voorziening in rechte en op een onpartijdig gerecht", bepaalt in de eerste alinea:

„Eenieder wiens door het recht van de Unie gewaarborgde rechten en vrijheden zijn geschonden, heeft recht op een doeltreffende voorziening in rechte, met inachtneming van de in dit artikel gestelde voorwaarden."

Verordening nr. 1/2003

4 Overweging 13 van verordening (EG) nr. 1/2003 van de Raad van 16 december 2002 betreffende de uitvoering van de mededingingsregels van de artikelen [101 en 102 VWEU] (PB 2003, L 1, blz. 1) luidt als volgt:

„Wanneer de betrokken ondernemingen in de loop van een procedure die tot een verbodsbeschikking zou kunnen leiden, de [Europese] Commissie toezeggingen doen om aan haar bezorgdheden tegemoet te komen, moet de Commissie bij [besluit] die toezeggingen voor die ondernemingen een verbindend karakter kunnen verlenen. In [toezeggingsbesluiten] moet worden vastgesteld dat er niet langer gronden voor een optreden van de Commissie bestaan, zonder dat wordt geconcludeerd of er al dan niet een inbreuk is gepleegd of nog steeds wordt gepleegd. [Toezeggingsbesluiten] laten de bevoegdheid van de mededingingsautoriteiten en de rechterlijke instanties van de lidstaten om zo'n inbreuk al dan niet vast te stellen en een beslissing over de zaak te nemen, onverlet. [Toezeggingsbesluiten] zijn niet geschikt als de Commissie voornemens is een boete op te leggen."

5 Artikel 9 van deze verordening heeft als opschrift „Toezeggingen" en bepaalt in lid 1:

„Wanneer de Commissie voornemens is een [besluit] tot beëindiging van een inbreuk te geven, en de betrokken ondernemingen toezeggingen doen om aan de bezorgdheden tegemoet te komen die de Commissie hun in haar voorlopige beoordeling te kennen heeft gegeven, kan de Commissie ten aanzien van deze ondernemingen bij [besluit] die toezeggingen een verbindend karakter verlenen. [Het besluit] kan voor een bepaalde periode worden gegeven en bevat de conclusie dat er niet langer gronden voor een optreden van de Commissie bestaan."

Richtlijn 2014/104

6 In de overwegingen 4, 12 en 13 van richtlijn 2014/104 staat het volgende te lezen:

„(4) Voor het uniale recht op vergoeding van schade die voortvloeit uit inbreuken op het mededingingsrecht van de Unie en het nationale mededingingsrecht is het vereist dat elke lidstaat over procedurele regels beschikt die de effectieve uitoefening van dat recht garanderen. De behoefte aan doeltreffende procedurele middelen volgt ook uit het recht op

een effectieve rechterlijke bescherming dat in artikel 19, lid 1, tweede alinea, [VEU] en in artikel 47 van het [Handvest] is vastgelegd. De lidstaten dienen daadwerkelijke rechtsbescherming op de onder het Unierecht vallende gebieden te verzekeren.

[…]

(12) Met deze richtlijn wordt het acquis communautaire betreffende het Unierecht op vergoeding van door een inbreuk op het mededingingsrecht van de Unie veroorzaakte schade bevestigd, in het bijzonder wat betreft de hoedanigheid om een schadevordering in te stellen en de definitie van het begrip ‚schade' zoals dat in de jurisprudentie van het Hof van Justitie is vastgesteld, en wordt niet vooruitgelopen op toekomstige ontwikkelingen daarvan. Eenieder die door een inbreuk schade heeft geleden, kan een vergoeding vorderen voor het daadwerkelijke verlies (damnum emergens), voor de gederfde winst (lucrum cessans), vermeerderd met rente; hierbij maakt het niet uit of deze categorieën volgens de nationale voorschriften afzonderlijk dan wel in combinatie worden omschreven. […]

(13) Het recht op vergoeding wordt erkend voor iedere natuurlijke persoon of rechtspersoon, zowel consumenten, ondernemingen als overheidsinstanties, ongeacht of er een directe contractuele verhouding met de inbreukmakende onderneming bestaat, en ongeacht of er vooraf door een mededingingsautoriteit een inbreuk is vastgesteld. Deze richtlijn houdt geen verplichting in voor de lidstaten om mechanismen voor collectief verhaal in te voeren voor de handhaving van de artikelen 101 en 102 VWEU. Onverminderd de vergoeding voor het verlies van een mogelijkheid, dient volledige vergoeding op grond van deze richtlijn niet te leiden tot overcompensatie, ongeacht of het een punitieve, een meervoudige of een andere schadevergoeding betreft."

7 Artikel 1 van deze richtlijn bepaalt in lid 1:

„Deze richtlijn stelt bepaalde regels vast die noodzakelijk zijn om ervoor te zorgen dat eenieder die schade heeft geleden ten gevolge van een door een onderneming of een ondernemersvereniging gepleegde inbreuk op het mededingingsrecht effectief het recht kan uitoefenen volledige vergoeding van die schade te vorderen van die onderneming of ondernemersvereniging. Zij stelt regels vast die een onvervalste mededinging op de interne markt bevorderen en de belemmeringen voor de goede werking ervan wegnemen door in de hele [Europese] Unie een gelijkwaardige bescherming te garanderen voor eenieder die dergelijke schade heeft geleden."

8 Artikel 2 van deze richtlijn luidt:

„Voor de toepassing van deze richtlijn wordt verstaan onder:

[…]

4) ‚schadevordering': een uit hoofde van het nationale recht ingestelde vordering waarbij een schadeclaim voor een nationale rechterlijke instantie wordt gebracht door een partij die beweert benadeeld te zijn of door iemand die optreedt namens een of meer partijen die beweren benadeeld te zijn, indien het Unierecht of het nationaal recht in deze mogelijkheid voorziet, of door een natuurlijk persoon of een rechtspersoon op wie de rechten zijn overgegaan van de partij die beweert benadeeld te zijn, daaronder begrepen de persoon die de schadeclaim heeft verworven […];

[…]

12) ‚definitieve inbreukbeslissing': een inbreukbeslissing waartegen op grond van gangbare rechtsmiddelen geen of niet langer meer beroep open staat;

[…]"

9 Artikel 3 van richtlijn 2014/104 heeft als opschrift „Recht op volledige vergoeding" en bepaalt in lid 1:

„De lidstaten zorgen ervoor dat iedere natuurlijk persoon of rechtspersoon die schade heeft geleden door een inbreuk op het mededingingsrecht, de mogelijkheid heeft volledige vergoeding van die schade te vorderen en te verkrijgen."

10 Artikel 4 van deze richtlijn, met als opschrift „De beginselen [van] doeltreffendheid en gelijkwaardigheid", luidt als volgt:

„Overeenkomstig het beginsel van doeltreffendheid zorgen de lidstaten ervoor dat alle nationale regels en procedures betreffende de uitoefening van schadeclaims zodanig ontworpen en toegepast worden dat zij de uitoefening van het Unierecht op volledige vergoeding van de door een inbreuk op het mededingingsrecht veroorzaakte schade niet buitensporig moeilijk of praktisch onmogelijk maken. Overeenkomstig het beginsel van gelijkwaardigheid mogen de nationale regels en procedures betreffende schadevorderingen op grond van inbreuken op artikel 101 of artikel 102 VWEU voor de beweerdelijk benadeelde partijen niet minder gunstig zijn dan de regels en procedures voor soortgelijke vorderingen tot vergoeding van schade voortvloeiend uit inbreuken op het nationaal recht."

11 Artikel 9, lid 1, van deze richtlijn luidt:

„De lidstaten zorgen ervoor dat een inbreuk op het mededingingsrecht die door een nationale mededingingsautoriteit of door een beroepsinstantie door middel van een definitieve inbreukbeslissing is vastgesteld, geacht wordt onweerlegbaar vast te staan voor de behandeling van een voor een nationale rechter aanhangig gemaakte schadevordering uit hoofde van artikel 101 of artikel 102 VWEU of uit hoofde van het nationale mededingingsrecht."

Duits recht

12 § 1 van het Gesetz über außergerichtliche Rechtsdienstleistungen (Rechtsdienstleistungsgesetz) (wet inzake de buitengerechtelijke rechtsbijstand) van 12 december 2007 (BGBl. 2007 I, blz. 2840), in de op het hoofdgeding toepasselijke versie (hierna: „RDG"), bepaalt in lid 1:

„Deze wet regelt de bevoegdheid om in de Bondsrepubliek Duitsland buitengerechtelijke rechtsbijstand te verlenen. Deze wet is bedoeld om rechtzoekenden, het rechtsverkeer en de rechtsorde te beschermen tegen ondeugdelijke rechtsbijstand."

13 § 2 RDG heeft als opschrift „Begrip rechtsbijstand" en bepaalt:

„(1) Rechtsbijstand is elke activiteit in de concrete zaken van derden waarvoor een juridisch onderzoek van het specifieke geval nodig is.

(2) Ongeacht de in lid 1 vermelde voorwaarden wordt als rechtsbijstand beschouwd de inning van vorderingen van derden of van vorderingen die met het oog op de inning voor rekening van een derde zijn overgedragen, indien het innen van de vorderingen als zelfstandig bedrijf wordt

uitgeoefend, met inbegrip van het verstrekken van juridisch advies en onderzoek met betrekking tot de inning van schuldvorderingen (incassodienst). Overgedragen schuldvorderingen worden niet beschouwd als schuldvorderingen van derden ten opzichte van de eerste schuldeiser.

[…]”

14 § 3 RDG, met als opschrift „Bevoegdheid tot het verlenen van buitengerechtelijke rechtsbijstand”, bepaalt:

„Het zelfstandig verlenen van buitengerechtelijke rechtsbijstand mag alleen voor zover dat bij deze wet of op grond van andere wetten wordt toegestaan.”

15 § 10 RDG luidt als volgt:

„(1) Natuurlijke en rechtspersonen en ondernemingen zonder rechtspersoonlijkheid, die bij de bevoegde autoriteiten zijn geregistreerd (geregistreerde personen), mogen op grond van bijzondere deskundigheid rechtsbijstand verlenen op de volgende gebieden:

1. incassodiensten […],

[…]”

16 § 11 RDG, met als opschrift „Bijzondere deskundigheid, beroepsbenamingen”, bepaalt in lid 1:

„Incassodiensten vereisen bijzondere deskundigheid op de voor de gevraagde incassoactiviteit relevante rechtsgebieden, in het bijzonder op het gebied van burgerlijk recht, handelsrecht, effecten- en vennootschapsrecht, burgerlijk procesrecht, met inbegrip van executierecht en insolventierecht, en het recht betreffende kosten en uitgaven.”

17 § 12 RDG bevat de voorwaarden voor inschrijving in het register met het oog op het verlenen van rechtsbijstand en voorziet in een wettelijke vergunning waarbij de details ervan worden geregeld, waaronder het bewijs van de theoretische deskundigheid bedoeld in § 10 van die wet vereist.

Hoofdgeding en prejudiciële vragen

18 Op 31 maart 2020 heeft ASG 2 bij het Landgericht Dortmund (rechter in eerste aanleg Dortmund, Duitsland), de verwijzende rechter, een collectieve schadevordering tegen Noordrijn-Westfalen ingesteld voor de door een mededingingsregeling veroorzaakte schade. Zij heeft deze vordering ingesteld op basis van de rechten die haar door 32 in Duitsland, België en Luxemburg gevestigde houtzagerijen waren overgedragen (hierna: „betrokken houtzagerijen”).

19 Noordrijn-Westfalen wordt verweten in strijd met artikel 101 VWEU ten minste gedurende de periode van 28 juni 2005 tot en met 30 juni 2019 een uniforme prijs van naaldbomenhout (hierna: „rondhout”) te hebben vastgesteld voor zichzelf en voor andere in die deelstaat gevestigde boseigenaren (hierna: „betrokken mededingingsregeling”).

20 Het Bundeskartellamt (federale mededingingsautoriteit, Duitsland) heeft deze praktijk onderzocht en heeft in 2009 op grond van § 32b van het Gesetz gegen Wettbewerbsbeschränkungen (wet tegen mededingingsbeperkingen) en artikel 101 VWEU een toezeggingsbesluit vastgesteld ten aanzien van Noordrijn-Westfalen en andere deelstaten die op vergelijkbare wijze betrokken zijn bij de verhandeling van rondhout (hierna: „besluit van 2009").

21 De betrokken houtzagerijen wensen van Noordrijn-Westfalen vergoeding te verkrijgen voor de schade die zij gedurende de betrokken mededingingsregeling hebben geleden doordat zij als gevolg van deze regeling tegen te hoge prijzen rondhout van deze deelstaat hebben gekocht.

22 Daartoe heeft elk van de betrokken houtzagerijen haar recht op vergoeding van de schade die zij door de betrokken mededingingsregeling heeft geleden, aan ASG 2 overgedragen. ASG 2 – die als „rechtsbijstandverlener" in de zin van het RDG beschikt over een vergunning op grond van die wet – vordert bij de verwijzende rechter dus op collectieve wijze vergoeding van die schade, in eigen naam en op eigen kosten, maar voor rekening van de cedenten en tegen betaling van een honorarium in geval van succes.

23 De vordering tot vergoeding van de door de betrokken mededingingsregeling veroorzaakte schade zou haar oorsprong vinden in enkele honderdduizenden aankopen van rondhout door de betrokken houtzagerijen. Voor elk van hen zou het bedrag van deze aankopen enkele duizenden of zelfs tienduizenden transacties vertegenwoordigen.

24 Noordrijn-Westfalen betwist bij de verwijzende rechter zowel de gegrondheid van de vordering als de procesbevoegdheid van ASG 2. In verband met dit laatste aspect betoogt de deelstaat dat de betrokken houtzagerijen hun recht op vergoeding in strijd met het RDG aan ASG 2 hebben overgedragen, zodat deze overdrachten ongeldig zijn. De bevoegdheid waarover ASG 2 uit hoofde van het RDG beschikt, geeft haar immers niet het recht om schuldvorderingen te innen die voortvloeien uit schade die is veroorzaakt door een vermeende inbreuk op het mededingingsrecht.

25 De verwijzende rechter preciseert dat, naar Duits recht, in geval van massaschade of schade van geringe waarde bij een groot aantal personen vorderingen van rechtzoekenden kunnen worden gebundeld via het mechanisme van de overdracht van schuldvorderingen („Abtretungsmodell"), ook bekend als de „collectieve schadevordering" („Sammelklage-Inkasso"; hierna: „collectieve schadevordering"). Volgens dit mechanisme dragen personen die beweerdelijk schade hebben geleden hun vermeende vorderingen over aan een rechtsbijstandverlener die op grond van het RDG een vergunning heeft verkregen die hem in principe machtigt om die gebundelde schuldvorderingen te innen, in eigen naam en op eigen kosten voor rekening van de cedenten, in ruil voor een provisie in geval van succes.

26 Volgens de verwijzende rechter heeft het Bundesgerichtshof (hoogste federale rechter in burgerlijke en strafzaken, Duitsland) deze praktijk erkend voor verschillende soorten schadevorderingen, zoals bij geschillen betreffende huurrecht of de vergoeding van luchtreizigers. Lagere rechters leggen het RDG daarentegen in die zin uit dat collectieve schadevorderingen niet zijn toegestaan voor schade die is veroorzaakt door een vermeende inbreuk op het mededingingsrecht, in het bijzonder wanneer het een zogenoemde „stand-alone"-vordering betreft, dat wil zeggen een schadevordering die niet volgt op een definitief en bindend besluit – met name wat de vaststelling van de feiten betreft – van een

mededingingsautoriteit waarbij een dergelijke inbreuk wordt vastgesteld (hierna: „zelfstandige schadevordering"). Het Bundesgerichtshof heeft nog niet de gelegenheid gehad om zich over deze kwestie uit te spreken.

27 Volgens de verwijzende rechter kent het Duitse recht geen aan de collectieve schadevordering gelijkwaardig rechtsmiddel dat de daadwerkelijke uitoefening van het recht op vergoeding in kartelzaken kan verzekeren.

28 Bijgevolg is de doeltreffendheid van het recht op vergoeding van door een kartel veroorzaakte schade niet gewaarborgd, met name wanneer het schade van geringe waarde en een groot aantal benadeelde partijen betreft. In een dergelijk geval ligt het individuele schadebedrag immers zodanig laag dat de justitiabele geneigd is om het recht op schadevergoeding dat hij krachtens het Unierecht heeft, niet uit te oefenen.

29 In die omstandigheden vormt de collectieve schadevordering de enige economisch rationele en werkbare mogelijkheid om schadevergoeding te vorderen. De verwijzende rechter is evenwel van mening dat hij de in het hoofdgeding aan de orde zijnde overdrachten overeenkomstig de bepalingen van het RDG, zoals deze door bepaalde nationale rechters worden uitgelegd, als nietig moet beschouwen, zodat het bij hem ingestelde beroep moet worden verworpen.

30 Hij vraagt zich niettemin af of het Unierecht zich verzet tegen deze uitlegging van het RDG, aangezien deze uitlegging van het nationale recht mogelijkerwijs onverenigbaar is met zowel richtlijn 2014/104 als het beginsel van doeltreffendheid van het Unierecht en het recht op effectieve rechterlijke bescherming doordat de door de betrokken mededingingsregeling benadeelde personen geen gebruik kunnen maken van de collectieve schadevordering.

31 Ten eerste vraagt de verwijzende rechter zich af of een dergelijke onverenigbaarheid kan worden afgeleid uit een samenlezing van artikel 3, lid 1, van richtlijn 2014/104, waarin volgens hem het door vaste rechtspraak van het Hof verankerde recht van een door een kartel benadeelde persoon op volledige vergoeding van de veroorzaakte schade is neergelegd, en artikel 2, punt 4, van deze richtlijn. Laatstgenoemde bepaling ziet immers uitdrukkelijk op de collectieve schadevordering, aangezien het begrip „schadevordering" in de zin van deze bepaling de vordering omvat die wordt ingesteld door „een natuurlijk persoon of een rechtspersoon op wie de rechten zijn overgegaan van de partij die beweert benadeeld te zijn, daaronder begrepen de persoon die de schadeclaim heeft verworven".

32 Ten tweede betwijfelt de verwijzende rechter of de onmogelijkheid voor benadeelde personen om gebruik te maken van de collectieve schadevordering, die voortvloeit uit de in punt 29 van dit arrest vermelde uitlegging van het nationale recht, wel verenigbaar is met artikel 4, lid 3, VEU en artikel 101 VWEU. Volgens hem blijkt uit de rechtspraak van het Hof en de bepalingen van richtlijn 2014/104 dat eenieder volledige vergoeding kan vorderen van de schade die hij of zij als gevolg van een inbreuk op het mededingingsrecht heeft geleden. De lidstaten moeten dan ook de doeltreffendheid van het recht op vergoeding van die schade waarborgen door de uitoefening ervan niet onmogelijk of uiterst moeilijk te maken. Dit maakt volgens hem deel uit van de bescherming van het algemeen belang dat erin bestaat een daadwerkelijke mededinging in de Unie te waarborgen.

33 Ten derde vraagt de verwijzende rechter zich af of de onmogelijkheid voor benadeelde personen om een collectieve schadevordering in te stellen, die voortvloeit uit de in punt 29 van dit arrest vermelde uitlegging van het nationale recht, afbreuk doet aan hun recht op effectieve rechterlijke

bescherming, dat is neergelegd in artikel 47, eerste alinea, van het Handvest, artikel 6, lid 3, VEU en artikel 13 van het op 4 november 1950 te Rome ondertekende Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden. In een situatie als die in de onderhavige zaak waarin het gaat om massaschade of schade van geringe waarde voor een groot aantal personen, wordt de benadeelden immers de mogelijkheid ontnomen een beroep te doen op het enige effectieve rechtsmiddel dat naar nationaal recht beschikbaar is om hun recht op schadevergoeding te doen gelden.

34 Tot slot preciseert de verwijzende rechter dat indien zou worden geoordeeld dat het nationale recht niet in overeenstemming is met het Unierecht, hij geen Unierechtconforme uitlegging aan dit recht kan geven, aangezien die uitlegging contra legem zou zijn.

35 In die omstandigheden heeft het Landgericht Dortmund de behandeling van de zaak geschorst en het Hof verzocht om een prejudiciële beslissing over de volgende vragen:

„1) Moet het Unierecht, en meer bepaald artikel 101 VWEU, artikel 4, lid 3, VEU, artikel 47 van het [Handvest], alsmede artikel 2, punt 4, en artikel 3, lid 1, van [richtlijn 2014/104], aldus worden uitgelegd dat het in de weg staat aan een uitlegging en toepassing van het recht van een lidstaat waardoor het een mogelijk door een – op grond van artikel 9 van [richtlijn 2014/104] of van de nationale bepaling waarbij dat artikel is omgezet met bindende werking vaststaande – inbreuk op artikel 101 VWEU benadeelde partij wordt verboden zijn claims – met name in gevallen van massa- of strooischade – aan een erkende rechtsbijstandverlener fiduciair over te dragen, zodat deze ze gebundeld met claims van andere vermeend benadeelde partijen door middel van een ‚follow-on'-vordering doet gelden, wanneer er geen andere gelijkwaardige wettelijke of contractuele mogelijkheden bestaan om de schadevorderingen te bundelen, met name omdat zij niet leiden tot rechterlijke bevelen of om andere procesrechtelijke redenen niet praktisch zijn of om economische redenen objectief niet redelijk zijn, en bijgevolg met name het instellen van een vordering voor schade van geringe waarde praktisch onmogelijk of in ieder geval uiterst moeilijk wordt?

2) Moet het Unierecht in ieder geval aldus worden uitgelegd, wanneer de aan de orde zijnde schadeclaims moeten worden ingediend zonder een voorafgaand en in de zin van nationale, op artikel 9 van [richtlijn 2014/104] berustende bepalingen bindend besluit van de Europese Commissie of nationale autoriteiten betreffende de vermeende inbreuk (zogenoemde ‚stand-alone'-vorderingen), wanneer er om de in de eerste vraag reeds genoemde redenen geen andere gelijkwaardige wettelijke of contractuele mogelijkheden bestaan om de schadevorderingen met het oog op civielrechtelijke vervolging te bundelen en in het bijzonder wanneer anders een inbreuk op artikel 101 VWEU hoe dan ook niet, dus noch door middel van publieke handhaving noch door middel van private handhaving, zou worden vervolgd?

3) Indien ten minste één van deze twee vragen bevestigend moet worden beantwoord, moeten dan de overeenkomstige bepalingen van Duits recht, wanneer een Unierechtconforme uitlegging is uitgesloten, buiten toepassing blijven, hetgeen tot gevolg zou hebben dat de overdrachten in ieder geval vanuit dat gezichtspunt doeltreffend zijn en een effectieve rechtshandhaving mogelijk wordt?"

Beantwoording van de prejudiciële vragen

Ontvankelijkheid van de eerste vraag

36 Met zijn eerste vraag wenst de verwijzende rechter in wezen te vernemen of artikel 101 VWEU, gelezen in samenhang met artikel 2, punt 4, artikel 3, lid 1, artikel 4 en artikel 9, lid 1, van richtlijn 2014/104, alsmede artikel 47, eerste alinea, van het Handvest aldus moeten worden uitgelegd dat zij zich verzetten tegen een uitlegging van een nationale regeling die tot gevolg heeft dat personen die beweerdelijk schade hebben geleden door een inbreuk op het mededingingsrecht, hun recht op vergoeding niet kunnen overdragen aan een rechtsbijstandverlener opdat deze hun rechten gebundeld doet gelden in het kader van een „follow-on-vordering", dat wil zeggen een schadevordering die volgt op een definitieve beslissing van een mededingingsautoriteit waarbij een dergelijke inbreuk wordt vastgesteld (hierna: „vervolgvordering").

37 Volgens Otto Fuchs Beteiligungen, Noordrijn-Westfalen en de Commissie is deze vraag niet-ontvankelijk. De vordering in het hoofdgeding dient niet als een vervolgvordering maar als een zelfstandige schadevordering te worden beschouwd.

38 In dit verband zij eraan herinnerd dat volgens vaste rechtspraak een aan het Hof voorgelegde prejudiciële vraag betrekking moet hebben op een uitlegging van het Unierecht die objectief noodzakelijk is voor de door de verwijzende rechter te nemen beslissing [arresten van 12 januari 2023, DOBELES HES, C-702/20 en C-17/21, EU:C:2023:1, punt 81, en 9 januari 2024, G. e.a. (Benoeming van rechters in de gewone rechterlijke instanties in Polen), C-181/21 en C-269/21, EU:C:2024:1, punt 65].

39 Het is uitsluitend een zaak van de nationale rechter aan wie het geschil is voorgelegd en die de verantwoordelijkheid draagt voor de te geven rechterlijke beslissing, om, gelet op de bijzonderheden van het geval, zowel de noodzaak van een prejudiciële beslissing voor het wijzen van zijn vonnis als de relevantie van de vragen die hij aan het Hof stelt te beoordelen. Wanneer de gestelde vragen betrekking hebben op de uitlegging van een Unierechtelijke regel, is het Hof derhalve in beginsel verplicht daarop te antwoorden [arresten van 6 oktober 2021, Sumal, C-882/19, EU:C:2021:800, punt 27, en 19 september 2024, Booking.com en Booking.com (Deutschland), C-264/23, EU:C:2024:764, punt 34].

40 Aangezien op vragen betreffende het Unierecht een vermoeden van relevantie rust, kan het Hof derhalve slechts weigeren op een door een nationale rechterlijke instantie gestelde prejudiciële vraag te antwoorden wanneer de gevraagde uitlegging van een regel van Unierecht kennelijk geen verband houdt met een reëel geschil of met het voorwerp van het hoofdgeding, wanneer het vraagstuk van hypothetische aard is of wanneer het Hof niet beschikt over de feitelijke en juridische gegevens die noodzakelijk zijn om een zinvol antwoord te geven op de gestelde vragen [arresten van 6 oktober 2021, Sumal, C-882/19, EU:C:2021:800, punt 28, en 19 september 2024, Booking.com en Booking.com (Deutschland), C-264/23, EU:C:2024:764, punt 35].

41 In casu blijkt uit het verzoek om een prejudiciële beslissing dat de eerste vraag, voor zover deze ziet op de hypothese van een vervolgvordering, kennelijk geen verband houdt met een reëel geschil of met het voorwerp van het hoofdgeding.

42 De verwijzende rechter geeft namelijk aan dat ASG 2 bij hem een schadevordering heeft ingesteld tot vergoeding van de schade die de betrokken houtzagerijen stellen te hebben geleden door de betrokken mededingingsregeling. Die rechter verduidelijkt dat er in het hoofdgeding geen ander besluit is dan dat van 2009.

43 Zoals de advocaat-generaal in punt 55 van zijn conclusie heeft opgemerkt, werd dit besluit vastgesteld op grond van § 32b van het Gesetz gegen Wettbewerbsbeschränkungen, waarvan de bewoordingen overeenkomen met die van artikel 9 van verordening nr. 1/2003, zoals het Bundeskartellamt in zijn schriftelijke opmerkingen heeft bevestigd.

44 Een krachtens artikel 9 van deze verordening genomen toezeggingsbesluit bevat geen enkele definitieve vaststelling van een inbreuk op de artikelen 101 en 102 VWEU.

45 Artikel 9 van deze verordening, gelezen in het licht van overweging 13, bepaalt immers dat de Commissie in het kader van een uit hoofde van deze bepaling ingeleide procedure is vrijgesteld van de verplichting om de inbreuk aan te wijzen en te constateren, aangezien haar rol in dat geval beperkt is tot het onderzoeken en het eventueel aanvaarden – tegen de achtergrond van in haar voorlopige beoordeling vastgestelde moeilijkheden en van de door haar nagestreefde doelstellingen – van de toezeggingen die de betrokken ondernemingen hebben voorgesteld. Met de vaststelling van een toezeggingsbesluit wordt dan ook de tegen de ondernemingen ingeleide inbreukprocedure beëindigd, waardoor zij kunnen voorkomen dat er een schending van het mededingingsrecht wordt vastgesteld en dat hun in voorkomend geval een boete wordt opgelegd (zie in die zin arrest van 29 juni 2010, Commissie/Alrosa, C-441/07 P, EU:C:2010:377, punten 40 en 48).

46 Uit de door de verwijzende rechter verstrekte gegevens blijkt dat het Bundeskartellamt in het besluit van 2009 voor Noordrijn-Westfalen samenwerkingsdrempels voor de verhandeling van rondhout en maatregelen ter beperking van de positie van deze deelstaat op de relevante markt heeft vastgesteld.

47 Bijgevolg kan het besluit van 2009 niet worden beschouwd als een definitief besluit van een nationale mededingingsautoriteit waarbij een inbreuk op het mededingingsrecht wordt vastgesteld, zoals bedoeld in artikel 9, lid 1, van richtlijn 2014/104, gelezen in samenhang met artikel 2, punt 12, van deze richtlijn. De vordering van ASG 2 die aan de basis ligt van het hoofdgeding kan dan ook niet worden beschouwd als een vervolgvordering.

48 Derhalve is de eerste vraag niet-ontvankelijk.

Tweede en derde vraag

49 Met zijn tweede en zijn derde vraag, die samen moeten worden onderzocht, wenst de verwijzende rechter in wezen te vernemen of artikel 101 VWEU, gelezen in samenhang met artikel 2, punt 4, artikel 3, lid 1, en artikel 4 van richtlijn 2014/104, alsmede artikel 47, eerste alinea, van het Handvest aldus moeten worden uitgelegd dat zij zich verzetten tegen een uitlegging van een nationale regeling die tot gevolg heeft dat personen die beweerdelijk schade hebben geleden door een inbreuk op het mededingingsrecht, hun recht op vergoeding niet kunnen overdragen aan een rechtsbijstandverlener opdat deze hun rechten gebundeld doet gelden in het kader van een zelfstandige schadevordering.

50 Ingeval deze vraag bevestigend moet worden beantwoord, vraagt de verwijzende rechter zich af of hij de relevante bepalingen van die nationale regeling buiten toepassing moet laten indien een Unierechtconforme uitlegging van die regeling niet mogelijk is.

Ontvankelijkheid

51 Volgens Otto Fuchs Beteiligungen en Noordrijn-Westfalen zijn de tweede en de derde vraag niet-ontvankelijk.

52 In de eerste plaats betogen zij dat de tweede vraag hypothetisch is of niet noodzakelijk voor de beslechting van het hoofdgeding, en dat noch deze vraag noch de derde vraag betrekking heeft op de uitlegging van het Unierecht.

53 Uit de gegevens van het dossier waarover het Hof beschikt, blijkt evenwel dat de door de verwijzende rechter gevraagde uitlegging van het Unierecht kennelijk beantwoordt aan een objectieve behoefte die inherent is aan de beslechting van het hoofdgeding.

54 De verwijzende rechter vraagt zich immers af of de in punt 49 van het onderhavige arrest genoemde Unierechtelijke bepalingen zich verzetten tegen een uitlegging van een nationale regeling die tot gevolg heeft dat de door de betrokken mededingingsregeling benadeelde personen geen gebruik kunnen maken van een collectieve schadevordering. Indien dat het geval is, vraagt hij zich af welke gevolgen aan die onverenigbaarheid moeten worden verbonden indien een Unierechtconforme uitlegging van de bepalingen van het RDG niet mogelijk is.

55 In de tweede plaats betogen Otto Fuchs Beteiligungen en Noordrijn-Westfalen in essentie dat de verwijzende rechter zijn vragen op onjuiste veronderstellingen heeft gebaseerd. Hij zou met name ten onrechte van oordeel zijn, ten eerste, dat de bepalingen van het RDG aldus moeten worden uitgelegd dat zij zich per definitie verzetten tegen collectieve schadevorderingen op het gebied van het mededingingsrecht en, ten tweede, dat tenzij de door een kartel benadeelde personen gebruik kunnen maken van een dergelijke collectieve vordering, het voor hen praktisch onmogelijk of in elk geval uiterst moeilijk is om het hun door het Unierecht toegekende recht op schadevergoeding uit te oefenen, aangezien het Duitse recht hun geen even doeltreffend alternatief biedt om dit recht op schadevergoeding te doen gelden.

56 Volgens vaste rechtspraak van het Hof rust er een vermoeden van relevantie op de vragen inzake de uitlegging van het Unierecht die de nationale rechter heeft gesteld binnen het onder zijn verantwoordelijkheid geschetste feitelijke en wettelijke kader, ten aanzien waarvan het niet aan het Hof is om de juistheid te onderzoeken (zie in die zin arrest van 26 oktober 2023, EDP – Energias de Portugal e.a., C-331/21, EU:C:2023:812, punt 46 en aldaar aangehaalde rechtspraak).

57 Aangezien de verwijzende rechter als enige bevoegd is om het nationale recht uit te leggen en toe te passen, moet het Hof acht slaan op de in de verwijzingsbeslissing omschreven juridische context waarin de prejudiciële vragen moeten worden geplaatst [zie in die zin arrest van 14 november 2024, S. (Wijziging van de samenstelling van de rechtsprekende formatie), C-197/23, EU:C:2024:956, punt 51 en aldaar aangehaalde rechtspraak]. Voorts kan het op die vragen rustende vermoeden van relevantie, dat in punt 40 van het onderhavige arrest in herinnering is gebracht, niet worden weerlegd door de loutere omstandigheid dat een van de partijen in het hoofdgeding bepaalde feiten betwist ten aanzien waarvan het niet aan het Hof is

om de juistheid te verifiëren en die bepalend zijn voor het voorwerp van het hoofdgeding (zie in die zin arrest van 22 september 2016, Breitsamer und Ulrich, C-113/15, EU:C:2016:718, punt 34 en aldaar aangehaalde rechtspraak).

58 De in punt 55 van dit arrest genoemde veronderstellingen steunen op een beoordeling door de verwijzende rechter van het nationale kader waarin het hoofdgeding zich voordoet. Deze beoordeling behoort uitsluitend tot de bevoegdheid van die rechter en het is niet aan het Hof om de juistheid ervan te verifiëren.

59 Bijgevolg moet, onverminderd een dergelijke verificatie door de verwijzende rechter (zie in die zin arrest van 27 juni 2018, Altiner en Ravn, C-230/17, EU:C:2018:497, punt 23), worden vastgesteld dat de tweede en de derde vraag ontvankelijk zijn.

Ten gronde

60 Artikel 101, lid 1, VWEU brengt rechtstreekse gevolgen teweeg in de betrekkingen tussen particulieren en roept voor de justitiabelen rechten in het leven die door de nationale rechter moeten worden gehandhaafd (arresten van 30 januari 1974, BRT en Belgische vereniging van auteurs, componisten en uitgevers, 127/73, EU:C:1974:6, punt 16, en 6 oktober 2021, Sumal, C-882/19, EU:C:2021:800, punt 32 en aldaar aangehaalde rechtspraak).

61 Aan de volle werking van artikel 101 VWEU en met name het nuttige effect van het in lid 1 van dat artikel neergelegde verbod zou worden afgedaan indien het niet voor eenieder mogelijk was vergoeding van schade te vorderen die hem is berokkend door een inbreuk op het mededingingsrecht (zie in die zin arresten van 20 september 2001, Courage en Crehan, C-453/99, EU:C:2001:465, punt 26, en 6 oktober 2021, Sumal, C-882/19, EU:C:2021:800, punt 33 en aldaar aangehaalde rechtspraak).

62 Eenieder kan derhalve vergoeding van de geleden schade vorderen indien er tussen die schade en de inbreuk een causaal verband bestaat (zie in die zin arresten van 13 juli 2006, Manfredi e.a., C-295/04–C-298/04, EU:C:2006:461, punt 61, en 6 oktober 2021, Sumal, C-882/19, EU:C:2021:800, punt 34 en aldaar aangehaalde rechtspraak).

63 Door dat recht van eenieder om vergoeding van dergelijke schade te vorderen worden de mededingingsregels van de Unie gemakkelijker toepasbaar en worden de – vaak verborgen – gedragingen die de mededinging kunnen beperken of vervalsen minder aantrekkelijk, hetgeen ertoe bijdraagt dat de daadwerkelijke mededinging in de Unie wordt gehandhaafd (zie in die zin arrest van 6 oktober 2021, Sumal, C-882/19, EU:C:2021:800, punt 35 en aldaar aangehaalde rechtspraak).

64 Zoals uit overweging 12 van richtlijn 2014/104 blijkt, is dit recht op vergoeding van de door een inbreuk op het mededingingsrecht veroorzaakte schade gecodificeerd in artikel 3, lid 1, van deze richtlijn, waarin staat te lezen dat de lidstaten ervoor zorgen dat iedere natuurlijke persoon of rechtspersoon die dergelijke schade heeft geleden, de mogelijkheid heeft volledige vergoeding van die schade te vorderen en te verkrijgen.

65 Overweging 4 van die richtlijn preciseert dat dit recht op vergoeding vereist dat elke lidstaat over procedurele regels beschikt die de effectieve uitoefening van dat recht garanderen, en dat de behoefte aan doeltreffende procedurele middelen ook volgt uit het recht op een effectieve rechterlijke bescherming dat in artikel 47, eerste alinea, van het Handvest is neergelegd. Dit recht

gaat gepaard met de in artikel 19, lid 1, tweede alinea, VEU vervatte verplichting om in de nodige rechtsmiddelen te voorzien om die bescherming op de onder het Unierecht vallende gebieden te verzekeren [zie in die zin arresten van 16 mei 2017, Berlioz Investment Fund, C-682/15, EU:C:2017:373, punt 44, en 6 oktober 2020, État luxembourgeois (Rechtsbescherming tegen een verzoek om inlichtingen in belastingzaken), C-245/19 en C-246/19, EU:C:2020:795, punt 47].

66 In dit verband bepaalt artikel 1, lid 1, van richtlijn 2014/104 dat deze richtlijn bepaalde regels voor schadevorderingen vaststelt die de Uniewetgever noodzakelijk heeft geacht opdat eenieder die schade lijdt ten gevolge van een door een onderneming of een ondernemersvereniging gepleegde inbreuk op het mededingingsrecht effectief het recht kan uitoefenen om volledige vergoeding van die schade te vorderen van die onderneming of ondernemersvereniging.

67 In deze context wordt het begrip „schadevordering” in artikel 2, punt 4, van die richtlijn gedefinieerd als een uit hoofde van het nationale recht ingestelde vordering waarbij een schadeclaim voor een nationale rechterlijke instantie wordt gebracht door een partij die beweert benadeeld te zijn of door iemand die optreedt namens een of meer partijen die beweren benadeeld te zijn, indien met name het nationale recht in deze mogelijkheid voorziet, of door een natuurlijke persoon of een rechtspersoon op wie de rechten zijn overgegaan van de partij die beweert benadeeld te zijn, daaronder begrepen de persoon die de schadeclaim heeft verworven.

68 Deze richtlijn voorziet dus in de mogelijkheid dat een schadevordering wordt ingesteld hetzij rechtstreeks door de natuurlijke of rechtspersoon die het door het Unierecht verleende recht op schadevergoeding geniet, hetzij door een derde aan wie het recht van de beweerdelijk benadeelde persoon op schadevergoeding is overgedragen.

69 Zoals de advocaat-generaal in de punten 100 en 101 van zijn conclusie in wezen heeft opgemerkt, bevat artikel 2, punt 4, van richtlijn 2014/104 niettemin geen enkele verplichting voor de lidstaten om een mechanisme van collectieve schadevordering in te voeren zoals in het hoofdgeding aan de orde is, en regelt het evenmin de geldigheidsvoorwaarden voor de overdracht die de benadeelde met het oog op een dergelijke collectieve vordering verricht van zijn recht op vergoeding van de door een inbreuk op het mededingingsrecht veroorzaakte schade.

70 Hieruit volgt dat zowel de invoering van een mechanisme van collectieve schadevordering als de geldigheidsvoorwaarden voor een overdracht van het recht op vergoeding van de schade – die beweerdelijk verband houdt met een inbreuk op het mededingingsrecht – aan een natuurlijke of rechtspersoon opdat deze een dergelijke collectieve vordering bij een nationale rechter kan instellen, vallen onder de nadere regels voor de uitoefening van dit recht op schadevergoeding, die niet worden beheerst door richtlijn 2014/104.

71 Volgens vaste rechtspraak van het Hof is het bij gebreke van Unierechtelijke regelgeving ter zake een aangelegenheid van de interne rechtsorde van elke lidstaat om de regels vast te stellen voor de uitoefening van het recht om vergoeding te vorderen van de schade die door inbreuken op het mededingingsrecht wordt veroorzaakt, mits het gelijkwaardigheids- en doeltreffendheidsbeginsel in acht worden genomen (zie in die zin arresten van 20 september 2001, Courage en Crehan, C-453/99, EU:C:2001:465, punt 29, en 28 maart 2019, Cogeco Communications, C-637/17, EU:C:2019:263, punt 42 en aldaar aangehaalde rechtspraak).

72 De beginselen van doeltreffendheid en gelijkwaardigheid komen op het door richtlijn 2014/104 bestreken gebied tot uiting in artikel 4 ervan, dat in wezen de in de rechtspraak van het Hof gehanteerde termen overneemt. Voor het onderzoek van de tweede en de derde vraag dient echter enkel te worden gekeken naar het doeltreffendheidsbeginsel, dat als enige door de verwijzende rechter wordt genoemd.

73 Artikel 4 van richtlijn 2014/104 bepaalt dat de lidstaten er overeenkomstig laatstgenoemd beginsel voor moeten zorgen dat alle nationale regels en procedures betreffende de uitoefening van schadeclaims zodanig ontworpen en toegepast worden dat zij de uitoefening van het Unierecht op volledige vergoeding van de door een inbreuk op het mededingingsrecht veroorzaakte schade niet buitensporig moeilijk of praktisch onmogelijk maken.

74 In het bijzonder heeft het Hof geoordeeld dat de nationale mededingingsregels de doeltreffende toepassing van de artikelen 101 en 102 VWEU onverlet moeten laten en afgestemd moeten zijn op het specifieke karakter van mededingingszaken, die in beginsel een complexe feitelijke en economische analyse vereisen (zie in die zin arrest van 20 april 2023, Repsol Comercial de Productos Petrolíferos, C-25/21, EU:C:2023:298, punt 60 en aldaar aangehaalde rechtspraak).

75 Bovendien is het weliswaar bij gebreke van Unieregelgeving ter zake een aangelegenheid van de interne rechtsorde van elke lidstaat om de procedureregels vast te stellen voor vorderingen die worden ingediend ter bescherming van de aan het Unierecht ontleende individuele rechten, maar zijn de lidstaten er in alle gevallen verantwoordelijk voor om te verzekeren dat het recht op daadwerkelijke rechterlijke bescherming van deze rechten wordt geëerbiedigd, zoals is gewaarborgd in artikel 47, eerste alinea, van het Handvest [arrest van 19 november 2019, A. K. e.a. (Onafhankelijkheid van de tuchtkamer van de Sąd Najwyższy), C-585/18, C-624/18 en C-625/18, EU:C:2019:982, punt 115 en aldaar aangehaalde rechtspraak]. Zoals in punt 65 van het onderhavige arrest is opgemerkt, wordt in overweging 4 van richtlijn 2014/104 verwezen naar het recht op dergelijke bescherming.

76 Zoals blijkt uit de punten 28 tot en met 33 van het onderhavige arrest, koestert de verwijzende rechter in casu twijfels over de verenigbaarheid met het doeltreffendheidsbeginsel en het recht op effectieve rechterlijke bescherming van nationale rechtspraak die het RDG aldus uitlegt dat personen die schade hebben geleden door een inbreuk op het mededingingsrecht, geen gebruik kunnen maken van de collectieve schadevordering.

77 Hij merkt daarbij ten eerste op dat de collectieve schadevordering het enige rechtsmiddel is waarmee die personen hun recht op schadevergoeding doeltreffend, gebundeld kunnen doen gelden. Ten tweede hebben zij weliswaar de mogelijkheid om in eigen naam en voor eigen rekening een schadevordering in te stellen, maar wordt hun recht op schadevergoeding daarbij niet uitgeoefend op een doeltreffende wijze. Gelet op het bijzonder complexe, langdurige en dure karakter van een individuele vordering wegens inbreuk op het mededingingsrecht, is een benadeelde immers niet geneigd om een dergelijke individuele vordering in te stellen, zeker wanneer de schade gering is.

78 Alle partijen in het hoofdgeding – met uitzondering van ASG 2 – en de andere in artikel 23, eerste alinea, van het Statuut van het Hof van Justitie van de Europese Unie bedoelde belanghebbenden hebben in hun bij het Hof ingediende opmerkingen echter een aantal elementen aangevoerd die beogen de stellingen uit het verzoek om een prejudiciële beslissing te nuanceren.

79 In de eerste plaats betwisten die partijen en belanghebbenden de stelling van de verwijzende rechter dat het nationale recht per definitie uitsluit dat personen die door een inbreuk op het mededingingsrecht zijn benadeeld, een collectieve schadevordering kunnen instellen. De collectieve schadevordering is volgens hen enkel ongeschikt geacht in de context van specifieke mededingingszaken, waarin de instelling van die vordering in de praktijk leidde tot een schending van de RDG-bepalingen die het optreden van een rechtsbijstandverlener verbieden bij belangenconflicten.

80 In de tweede plaats moet volgens hen een nuance worden aangebracht wat de vaststelling betreft dat het nationale recht geen enkel alternatief biedt voor die vordering waarbij benadeelde personen hun recht op schadevergoeding gebundeld kunnen doen gelden. Volgens hen vormen de overdracht van schuldvorderingen in de vorm van een echte factoring – dat wil zeggen geen louter fiduciaire overdracht maar een volledige overdracht van de schuldvordering aan een derde tegen onmiddellijke betaling van een geldbedrag door die derde aan de cedent – en ook het litisconsortium – waarbij meerdere verzoekende partijen een gemeenschappelijk beroep instellen waardoor zij onder meer gemeenschappelijke schattingen en deskundigenverslagen kunnen laten uitvoeren en opstellen om het bedrag van hun respectieve schade vast te stellen – potentiële alternatieven die de Duitse rechtspraktijk in mededingingszaken aanvaardt.

81 In de derde plaats komt de overweging van de verwijzende rechter dat benadeelde partijen niet geneigd zijn om hun recht op schadevergoeding uit te oefenen indien dit enkel via een individuele vordering kan, in deze zaak op losse schroeven te staan wanneer wordt gekeken naar de bedragen van de individuele vorderingen van de betrokken houtzagerijen, die tot gevolg hebben dat van de hierboven bedoelde inertie niet noodzakelijk sprake is.

82 In dit verband moet worden opgemerkt dat het uitsluitend aan de verwijzende rechter staat om na te gaan of de uitlegging van het nationale recht volgens welke collectieve schadevorderingen in mededingingszaken uitgesloten zijn, tot gevolg heeft dat de uitoefening van het recht op schadevergoeding dat het Unierecht toekent aan personen die door een inbreuk op het mededingingsrecht worden benadeeld, onmogelijk of uiterst moeilijk wordt gemaakt en dat hun effectieve rechterlijke bescherming wordt ontzegd.

83 Hij dient daarbij evenwel rekening te houden met alle relevante aspecten van de regels waarin het nationale recht voorziet om het recht op vergoeding van de door die inbreuk veroorzaakte schade uit te oefenen (zie naar analogie arrest van 28 maart 2019, Cogeco Communications, C-637/17, EU:C:2019:263, punt 45).

84 Enkel indien de verwijzende rechter na deze verificatie tot de slotsom zou komen dat, ten eerste, geen van de in het nationale recht bepaalde andere collectieve mechanismen dan de collectieve schadevordering het mogelijk maakt om de rechten van de personen of groep personen die vergoeding vorderen van de schade die beweerdelijk door een inbreuk op het mededingingsrecht is veroorzaakt – in casu de betrokken houtzagerijen – doeltreffend te doen gelden, en dat, ten tweede, de door het nationale recht gestelde voorwaarden voor het instellen van een individuele vordering de uitoefening van dat recht op schadevergoeding onmogelijk of uiterst moeilijk maken en dus afbreuk doen aan hun recht op effectieve rechterlijke bescherming, dient hij te oordelen dat het nationale recht, uitgelegd in de zin dat een collectieve schadevordering uitgesloten is, niet voldoet aan de in de punten 71 tot en met 75 van het onderhavige arrest vermelde vereisten van het Unierecht.

85 In dit verband moet worden benadrukt dat – gelet op de specifieke kenmerken van mededingingszaken en meer in het bijzonder de in punt 74 van het onderhavige arrest genoemde omstandigheid dat het instellen van schadevorderingen wegens inbreuken op het mededingingsrecht in beginsel een complexe feitelijke en economische analyse vereist – het bestaan in het nationale recht van mechanismen waarmee individuele vorderingen kunnen worden gebundeld, inderdaad de uitoefening van het recht op schadevergoeding voor benadeelde personen kan vergemakkelijken. Die mechanismen kunnen het met name gemakkelijker maken om zelfstandige schadevorderingen – ter onderbouwing waarvan er geen enkele definitieve vaststelling van een inbreuk door een mededingingsautoriteit bestaat – in te stellen.

86 Toch kan uit de complexiteit en de proceskosten die inherent zijn aan dergelijke schadevorderingen alleen niet worden afgeleid dat het in de praktijk onmogelijk of uiterst moeilijk wordt gemaakt om het recht op schadevergoeding uit te oefenen via een individuele vordering met als gevolg dat, bij gebreke van mechanismen voor bundeling van de individuele vorderingen van de door een inbreuk op het mededingingsrecht benadeelde personen, deze personen hun recht op effectieve rechterlijke bescherming wordt ontzegd. De verwijzende rechter kan namelijk enkel tot deze slotsom komen indien hij na een beoordeling van alle juridische en feitelijke gegevens van de zaak vaststelt dat specifieke aspecten van het nationale recht eraan in de weg staan dat die individuele vorderingen worden ingesteld.

87 Hieraan moet worden toegevoegd dat, indien die rechter zou vaststellen dat het mechanisme van de collectieve schadevordering in het hoofdgeding de enige procedurele weg is die de betrokken houtzagerijen in staat stelt om hun recht op vergoeding van de schade die beweerdelijk door de betrokken mededingingsregeling is veroorzaakt op doeltreffende wijze te doen gelden, die vaststelling niet zou afdoen aan de toepassing van de nationale bepalingen die ter bescherming van de justitiabelen de activiteiten van de verrichters van dergelijke incassodiensten regelen om onder meer de kwaliteit van deze diensten en het objectieve en evenredige karakter van de door die dienstverrichters te ontvangen vergoedingen te garanderen en belangenconflicten en misbruik van procesrecht te voorkomen.

88 Wat tot slot de gevolgen betreft die moeten worden verbonden aan de eventuele vaststelling door de verwijzende rechter dat het recht op effectieve rechterlijke bescherming niet wordt geëerbiedigd, blijkt uit de punten 60 en 64 van het onderhavige arrest dat het recht op volledige vergoeding van de schade die is veroorzaakt door een inbreuk op het mededingingsrecht, dat is gecodificeerd in artikel 3, lid 1, van richtlijn 2014/104, voortvloeit uit de rechtstreekse werking van artikel 101, lid 1, VWEU.

89 Verder heeft het Hof gepreciseerd dat artikel 47 van het Handvest op zichzelf volstaat en niet hoeft te worden verduidelijkt door bepalingen van Unierecht of van nationaal recht om particulieren een als zodanig inroepbaar recht te verlenen [arresten van 17 april 2018, Egenberger, C-414/16, EU:C:2018:257, punt 78, en 20 februari 2024, X (Geen motivering van de beëindiging), C-715/20, EU:C:2024:139, punt 80 en aldaar aangehaalde rechtspraak].

90 Een nationale rechter die in het kader van zijn bevoegdheid de bepalingen van het Unierecht moet toepassen en een nationale regeling niet in overeenstemming met de vereisten van het Unierecht kan uitleggen, is volgens het beginsel van voorrang van het Unierecht verplicht om de volle werking van deze vereisten te verzekeren in het geschil dat hem is voorgelegd, en dient daarbij zo nodig op eigen gezag elke, zelfs latere nationale regeling of praktijk die in strijd is met een Unierechtelijke bepaling met rechtstreekse werking buiten toepassing te laten, zonder dat hij de voorafgaande opheffing van deze nationale regeling of praktijk via de wetgeving of enige andere

constitutionele procedure hoeft te vragen of af te wachten (zie in die zin arresten van 24 juni 2019, Popławski, C-573/17, EU:C:2019:530, punten 57 en 58, en 25 januari 2024, Em akaunt BG, C-438/22, EU:C:2024:71, punt 37 en aldaar aangehaalde rechtspraak).

91 Bijgevolg zal de verwijzende rechter in het in punt 84 van het onderhavige arrest bedoelde geval eerst, met inachtneming van het gehele nationale recht en van de daarin erkende uitleggingsmethoden, moeten nagaan of hij de relevante RDG-bepalingen in overeenstemming met de vereisten van het Unierecht kan uitleggen, zonder evenwel die bepalingen contra legem uit te leggen (zie naar analogie arrest van 22 juni 2022, Volvo en DAF Trucks, C-267/20, EU:C:2022:494, punt 52 en aldaar aangehaalde rechtspraak).

92 In dit verband hebben bepaalde partijen in de procedure bij het Hof, zoals in punt 79 van het onderhavige arrest is opgemerkt, aangegeven dat de in het hoofdgeding aan de orde zijnde nationale bepalingen het gebruik van het mechanisme van de collectieve schadevordering in mededingingsgeschillen niet per definitie uitsluiten, en door bepaalde nationale rechterlijke instanties aldus zijn uitgelegd dat zij het gebruik van dit mechanisme in een concreet geval afhankelijk stellen van de naleving van voorwaarden die de kwaliteit van de verrichte diensten, een passende vergoeding van de dienstverrichter en de afwezigheid van belangenconflicten bij de dienstverrichter beogen te waarborgen.

93 Enkel indien geen enkele Unierechtconforme uitlegging mogelijk is, moet de verwijzende rechter die bepalingen buiten toepassing laten (zie in die zin arrest van 21 januari 2021, Whiteland Import Export, C-308/19, EU:C:2021:47, punt 63 en aldaar aangehaalde rechtspraak).

94 Gelet op een en ander dient op de tweede en de derde vraag te worden geantwoord dat artikel 101 VWEU, gelezen in samenhang met artikel 2, punt 4, artikel 3, lid 1, en artikel 4 van richtlijn 2014/104, alsmede artikel 47, eerste alinea, van het Handvest aldus moeten worden uitgelegd dat zij zich verzetten tegen een uitlegging van een nationale regeling die tot gevolg heeft dat personen die beweerdelijk schade hebben geleden door een inbreuk op het mededingingsrecht, hun recht op vergoeding niet kunnen overdragen aan een rechtsbijstandverlener opdat deze hun rechten gebundeld doet gelden in het kader van een zelfstandige schadevordering, voor zover

– naar nationaal recht geen enkele andere mogelijkheid tot bundeling van de individuele vorderingen van die benadeelde personen bestaat waarmee een doeltreffende uitoefening van hun recht op schadevergoeding kan worden gewaarborgd, en

– het voor die personen, gelet op alle omstandigheden van het concrete geval, onmogelijk of uiterst moeilijk blijkt om een individuele schadevordering in te stellen, met als gevolg dat hun het recht op effectieve rechterlijke bescherming wordt ontzegd.

Indien die nationale regeling niet kan worden uitgelegd in overeenstemming met de vereisten van het Unierecht, verplichten de voormelde Unierechtelijke bepalingen de nationale rechter om de nationale regeling buiten toepassing te laten.

Kosten

95 Ten aanzien van de partijen in het hoofdgeding is de procedure als een aldaar gerezen incident te beschouwen, zodat de verwijzende rechter over de kosten heeft te beslissen. De door anderen wegens indiening van hun opmerkingen bij het Hof gemaakte kosten komen niet voor vergoeding in aanmerking.

Het Hof (Grote kamer) verklaart voor recht:

Artikel 101 VWEU, gelezen in samenhang met artikel 2, punt 4, artikel 3, lid 1, en artikel 4 van richtlijn 2014/104/EU van het Europees Parlement en de Raad van 26 november 2014 betreffende bepaalde regels voor schadevorderingen volgens nationaal recht wegens inbreuken op de bepalingen van het mededingingsrecht van de lidstaten en van de Europese Unie, alsmede artikel 47, eerste alinea, van het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie

moeten aldus worden uitgelegd dat

zij zich verzetten tegen een uitlegging van een nationale regeling die tot gevolg heeft dat personen die beweerdelijk schade hebben geleden door een inbreuk op het mededingingsrecht, hun recht op vergoeding niet kunnen overdragen aan een rechtsbijstandverlener opdat deze hun rechten gebundeld doet gelden in het kader van een schadevordering die niet volgt op een definitief en bindend besluit – met name wat de vaststelling van de feiten betreft – van een mededingingsautoriteit waarbij een dergelijke inbreuk wordt vastgesteld, voor zover

– **naar nationaal recht geen enkele andere mogelijkheid tot bundeling van de individuele vorderingen van die benadeelde personen bestaat waarmee een doeltreffende uitoefening van hun recht op schadevergoeding kan worden gewaarborgd, en**

– **het voor die personen, gelet op alle omstandigheden van het concrete geval, onmogelijk of uiterst moeilijk blijkt om een individuele schadevordering in te stellen, met als gevolg dat hun het recht op effectieve rechterlijke bescherming wordt ontzegd.**

Indien die nationale regeling niet kan worden uitgelegd in overeenstemming met de vereisten van het Unierecht, verplichten de voormelde Unierechtelijke bepalingen de nationale rechter om de nationale regeling buiten toepassing te laten.

ondertekeningen